

Durmuş Hocaoğlu

İstanbul: Şehir, Varoşlar ve Gettolar

Bölüm: I ve II

Zaman., 15-16 Aralık 1998, Salı-Çarşamba., s.15 [“Fikir Platformu” sayfası]

Bölüm: I: 15.12.1998, Salı., s.15

Bölüm: II: 16.12.1998, Çarşamba., Salı., s.15

Durmuş Hocaoğlu, *Zaman* Yazıları Sıra No: 15 ve 16

Atıf:

- Hocaoğlu, Durmuş., “İstanbul: Şehir, Varoşlar ve Gettolar: I-II”., *Zaman.*, 15-16.12.1998, Salı-Çarşamba., s.15

Not:

Bu yazı daha sonra genişletilerek Köprü dergisinde yayınlanan “Elitler ve Halk; Kültür ve Siyâset” başlıklı makale içerisine gömülmüŐtür. [Bkz: Hocaoğlu, Durmuş., “Elitler ve Halk; Kültür ve Siyâset”., *Köprü.*, ISSN 1300-7785; Sayı: 67, Yaz 1999 (Temmuz-Ağustos-Eylül)., İstanbul., s.47-80 (34 sayfa)., *Köprü* Dosya Başlığı: “Popüler Kültür”]

Bölüm: I

Zaman., 15.12.1998, Salı., 15

GiriŐ

Bu satırlar, bütün Türkiye'nin hem bir genel belediye seçimi ve hem de genel milletvekili seçimi atmosferine girmeye başladığı Şu günlerde, bir fayda sağlaması ve bir fikir müzakeresi açılması umuduyla İstanbul'u tanımaya yönelik olarak, onun çok muhtasar bŐr fotoğrafını takdim etmeye yönelik çok özet bir teorik çalışmadır.

Çalışmanın asıl konusu “**Varoşlar ve Gettolar**”dır.

Genel olarak “Şehir”i konu edinen bir etüd için iki farklı açđ ve buna bağlı olarak iki farklı metod ileri sürülebilir: Şehir'i sadece teknik-beledî iŐlemlerin bir nesnesi olarak telakki eden

“Teknisist (Şehirci-Belediyeci) Analiz” yaklaşımı ve bunu da içeren fakat konuyu daha geniş bir çerçeve içerisine oturtmaya çalışan “Felsefi-Sosyolojik Analiz” yaklaşımı. Çok özet ve çok dar tutulan bu çalışmada ikincisi tercih edilmiştir.

I. İstanbul’un Tanımı

1°: İstanbul, nüfusu 10 milyon sınırına dayanmış olan bir “megapol”dür. Bu şehir, Bulgaristan, Yunanistan v.b. ülkelerin toplamına denk nüfusuyla, artık adetâ salt bir “şehir” olmanın ötesine uzanmakta, bir “ülke” niteliği kazanmaktadır.

2°: İstanbul, *ekonomik* açıdan bir sanayi, ticaret, rant ve spekülasyon şehridir.

3°: İstanbul, *sosyo-strüktürel* açıdan bir müteşebbisler, işçiler, rantçılar, spekülâtörler, memurlar ve kültür ve san’at adamları şehridir.

4°: İstanbul, *salt kültürel* açıdan Türkiye’nin ve hattâ tüm Türk ve İslâm dünyasının en önemli, en büyük ilim, kültür ve san’at şehridir.

5°: İstanbul, kısaca, Türkiye’den bir kesittir, bir anlamda bütün Türkiye’dir.

6°: İstanbul, hem bir “Türk” şehridir ve hem de bir “Türkleştirme” merkezidir. İstanbul’da egemen olan kültürel ortam, geleneksel Türk-İslâm kültürünün en seçkin nümûnesi ve en ileri seviyede üretilmiş Klasik İstanbul kültürü ile geleneksel Anadolu Türk-İslâm kültürü ve Batılı kültürlerin ilginç bir karmaşası ve kompozisyonundan oluşmaktadır. Bu kompozisyon, Şehir’de tartışmasız olarak hâkim dil olan Türkçe ile örülmektedir. Şehir’e gelen Türk-olmayan bütün etnik unsurlar, geldikleri yerde hangi dili kullanmakta olurlarsa olsunlar, farkına varmadan, en kısa sürede dillerini “Türkçeleştirmek” mecbûriyetinde kalmaktadırlar, önce ‘birinci dilleri’, sonra ‘aile dilleri’ Türkçe olmaktadır. İstanbul, içine atılan bütün kültürleri eriten ve onlara yeni ve fakat yine Türk ve Müslüman olan yeni bir kültürel içerik kazandıran bir pota kimliğine sahiptir. Söz gelimi, İstanbul’a gelerek yerleşen bir Kürd’ün Kürtlüğü, bir nesil sonra fiilen bitme noktasına gelmekte ve o, dilsel bir ifade olarak aksini iddia etse de fiilî olarak, “Kürt kökenli bir Türk”e dönüşmektedir.

II. İstanbul’un Sosyo-Kültürel ve Mekânsal Taksimatlandırılması

İstanbul, ana hatlarıyla, sosyal, kültürel ve mekânsal açılardan bazan birbiriyle örtüşen bazan da ayrışan, ama bir bütün olarak topyekûn bir şekilde “Şehir”i teşkil eden üç kısımdan ibaret olarak mütalea edilebilir: Merkez (Şehir Merkezi; Centrum) ve Çevre (Perifery). Çevre iki kısımdan oluşmaktadır: **Varoşlar** ve **Gettolar**. Bütün bunların toplamı “Şehir”i vermektedir. Bu konstrüksiyonu şu şekilde formüle edebiliriz:

Şehir = Merkez + Çevre (Varoşlar + Gettolar)

Bu taksimatlandırma, Şehir’in coğrafi (mekânsal), iktisadî ve kültürel, hattâ politik bakımdan farklılaşmışlığının bir ifadesidir.

Merkez: Merkez, ya da Şehir Merkezi, küçük şehirlerde olduğunun aksine, İstanbul’da bir adet değil birden ziyadedir ve hepsi birden Merkez’i teşkil ederler. Meselâ Bağdat Caddesi, Beyoğlu, Üsküdar (özellikle çarşı ve civarı), İstanbul Sur İçi v.s. gibi. Merkez, Şehir’in en oturmuş, en istikrarlı kısmıdır. İstanbul’un bilimsel ve entellektüel faaliyetlerinin hem-hemen tamamı Merkez’de yapılmakta ve ürünleri de yine hemen-hemen tamamı itibariyle Merkez’de üretilmekte ve tüketilmektedir.

Çevre: Çevre’yi oluşturan Varoşlar ve Gettolar ise hem yerleşim bölgesi (coğrafi mekân) olarak Merkez’in dışında ve ondan farklıdır ve hem de sosyo-kültürel olarak. Burada Varoş ile Getto arasındaki önemli bir farkı kısaca belirtmeliyiz: **Varoş**, Merkez ile coğrafi mekân ve sosyo-kültürel bakımdan farklılık göstermesine rağmen bu fark **Getto**’ya nisbetle daha

yakındır. Varoşlar, Gettolara nisbetle, bir çeşit “ikinci merkez” konumundadırlar. Şöyle de diyebiliriz: *Getto, Varoş’un varoşudur*. Varoş, kültürel, ekonomik ve sosyal yapı bakımından Getto’ya nisbetle daha ileri düzeydedir. Getto, çoğunlukla tamamıyla aynı türden (türdeş, homojen) sosyal grupların oluşturduğu mekândır. Meselâ, yoğun olarak Alevîlerle, daha da özel halde Alevî Kürtlerle meskûn bir “merkez-dışı” yerleşme alanının Varoş olmaktan ziyade bir “Alevî Gettosu”, veya bir “Kürt Alevîleri Gettosu” olarak adlandırılması daha münasip olacaktır.

Getto’da köylülük/taşralılık, katılık, Sistem’e karşı uyumsuzluk, Varoş’tan daha ileri düzeydedir. Bunun yanında Getto’da Sistem’e karşı uyumsuzluk zaman-zaman ‘isyancılık’ eğilimlerine dahi dönüşebilmektedir. Özellikle, kendilerini Siyasî Sistem ve Siyasî Merkez içinde ifade etmekte zorlanan, Merkez tarafından itilen veya öyle olduğunu düşünen mezhebî-etnik kimlikli gettolarda bu paranormal durumlar daha belirgin bir düzeydedir.

III. Şehir’in Parçalanması ve Yeniden Oluşması

Şehir’in bu şekilde taksimatlanmış hâli, Şehir Sosyolojisi’nde “**parçalanma**” ve “**ruh kaybolması**” gibi terimlerle ifade edilmektedir.

Bu terimlerin anlamı şudur: Şehirlerin, özellikle İstanbul gibi ardı-arkası kesilmeyen göçlerle durmadan ‘büyüyen’, hattâ büyümekten ziyade ‘şişen’ bu şehirlerin bu hali, Şehir’in daha önceki zamanlar içerisinde kazanmış olduğu, istikrarlı, geleneksel ‘bütünlük’ halini ortadan kaldırmakta ve Şehir bir nevi karmaşa, kaos haline itilmektedir, işte “Şehir’in parçalanması” denen vakia budur. Bunun yanında, bu göç dalgasına mâruz kalmadan önce kendi kültürünü geliştirmiş olan Şehir’in bu geleneksel istikrarlı halinin yarattığı ruh, “Şehir ruhu” da kaybolmaya başlamaktadır ki bu da “Şehir Ruhu’nun ölmesi” olarak anılmaktadır.

Fakat dikkat etmek lâzımdır ki, Şehir, Şehir Kültürü ve Şehir Ruhu da bu şartlar altında yeniden oluşmaktadır.

İstanbul, ruhu birkaç defa tahrip edilmiş, birkaç defa ölme raddesine gelmiş ve yine her seferinde yeniden dirilmiş, yeniden ve yeni bir şekilde yaratılmış bir şehirdir. Bidayetinde basit bir Roma kolonisi iken sonra bir Roma şehri olmuş, sonra Roma’nın putperestlikten Hristiyanlığa geçişiyle beraber o da bir Hristiyan-Roma şehri olmuş, sonra mutaassıb bir Ortodoks-Bizans şehrine dönüşerek Hristiyan âleminin en önemli kutsal mekânlarından birisi ve İslâm’a karşı verilen Haçlı mücadelesinde bir “baş-şövalye şehir” konumuna yükselmiş, sonra galib ve muzaffer Müslüman Türklere teslim olarak ihtidâ ederek İslâm ile şerefleşmiş ve bu defa da İslâm ve Türk dünyasının tartışmasız en önemli merkezi olmuş, Bizans dönemindeki tam aksi bir rol üstlenmiştir. Yani bu şehir üç defa din değiştirmiş, her seferinde — eskinin bakıye ve tortularını da taşımakla beraber — kültürü ve ruhu bu dine göre yeniden formatlanmış bir beldedir.

Osmanlı’nın “klasisizmi” bu şehirde yaratılmış, Türk-İslâm medeniyeti zirvesine bu şehirde çıkmış, Türklere bütün tarihleri boyunca en üstün kültür ve medeniyet eserlerini bu şehirde ve bu şehirle yaratmışlardır. Bütün bu dönemlerde, her defa, Şehir adetâ tâ temellerine kadar yıkılarak yeniden inşâ edilmiştir. Klasik Osmanlı döneminde ruhu yenilenen, müstakarr bir medeniyet merkezi olan İstanbul’un bu klasik ruhunun yakın çağlarda yediği ilk darbe Batılılaşma’nın — daha doğrusu, “Batılılaştırılma”nın — ilk hamleleri ile başlamış ve günümüze kadar da fasılalarla devam etmiştir. Ancak, herşeye rağmen, İstanbul, yeni bir şehir ruhu yaratmaya belirli bir ölçüde bu dönemde de muvaffak olmuştur. Şehir Ruhu’nun yediği son büyük darbe Anadolu’dan başlayan göç dalgası, veya diğer adıyla *Anadoluların İstanbul’a yönelttikleri göç dalgası* olmuştur. Nitekim, İstanbul, 1950’den önce, bugünküne göre daha bir *bütün şehir* idi ve bugünkünden daha ileri ve güçlü bir *İstanbul kültürü ve ruhu*

vardı. Şimdi bu bütünlük ve ruh kaybolmuştur, şimdi bir “bütün İstanbul” kalmadığı gibi bir “İstanbul kültürü ve ruhu” da kalmamıştır, veya öyle görünmektedir. Ancak, bütün bu zâhirî görümlere rağmen, olgunun bânına çok yakından ve dikkatle bakılınca, tahrip olunan bu ruhun şimdi yeniden ve yenibir formatla inşâ edilmekte olduğunu farkedememek imkânsızlaşmaktadır.

Zira: Şehirlerin oluşması, aslında, bir ‘süreç’tir; hiçbir şehir bir defada oluşup bitmez, statik ve donuk kalmaz. Bunun sadece İstanbul’a ve Türkiye’ye mahsus olmayan genel-geçerli bir kural olduğuna dikkatleri çekmek icap etmektedir. Filhakika, en yakın örnek olarak, Sanayi Devrimi esnasında Batı’da da şehirlerin böyle oluşmuş olduğuna dikkat edilmelidir.

Ayrıca, bunun yanında, bizzat bu parçalanmışlığın kendisinden çıkartılabilen başka bir olgu daha vardır: Yukarıda söz konusu etmiş olduğumuz **Şehir = Merkez + Çevre (Varoşlar + Gettolar)** şeklindeki tasnif, çok kesin, radikal bir ayrıma tekabül etmekte değildir. Gündelik hayatın pratiği, sosyal, iktisadî ve kültürel münasebetler, gelenekler, aile bağları, sosyo-kültürel birikimler gibi parametreler açısından, bu üç kesim çoğunlukla *yan-yana* değil *iç-içe* durmaktadır. Daha açık bir ifade ile söylenecek olursa, Çevre (Varoşlar ve Gettolar) ile Merkez arasında oldukça yakın, sıkı ve sık sosyal (iktisadî, siyasî, kültürel v.b.) münasebetler bulunmaktadır. Sabahleyin Çevre’deki evinden çıkan birçok işçinin, memurun, esnafın v.s. günlük hayatının önemlice bir kısmı Merkez’de veya Merkez civarında geçmektedir. Ayrıca, Çevre’de ikamet eden birçok ailenin Merkez’de veya merkez-civarı’nda eşi, dostu ve akrabası da bulunmaktadır. Merkez’in bir ayağı Çevrede, Çevrenin bir ayağı Merkez’dedir. Özetle çizmeye çalıştığımız bu manzara, Çevre ile Merkez’in ayrı-ayrı veya yan-yana değil, kopmaz ve koparılamaz bir şekilde iç-içe bulunduğunu ve bütün parçalanmışlığına rağmen Şehir’in (İstanbul’un), aslında, parçalar-arası bu münasebetler neticesinde yeniden inşa edilmekte olduğunu göstermektedir.

IV. Şehir Merkezi ve Çevre

Yukarıda Şehir Merkezi ile Çevre’yi oluşturan Varoşlar ve Gettolar hakkında çok kısa bir açıklamada bulunmuştuk. Şimdi burada bunların özelliklerine kısaca eğileceğiz.

1°: Varoşlar ve Gettolar, kalın çizgilerle ifade edildikte, Anadolu’nun İstanbul’a akması demektir.

2°: Bu akış, Şehir’in geleneksel yapısının bozulmasına, ruhunun kaybolmasına, parçalanmasına yol açmasına karşılık, yeni bir şekilde Şehir’in oluşmasını da sağlamaktadır ki buna, “*Anadolu’nun İstanbul’u fethetmesi, Anadolulaştırması*” da diyebiliriz.

3: Anadolu’nun İstanbul’a yönelik bu akışı, bazı göçmen grupları için birçok tercih arasındaki en iyi tercih, bazıları için de alternatifsiz tek tercihtir.

4: Bu göç, geriye döndürülemez, tek-yönlü bir akıştır. Tarih, Şehir-Dışı’ndan (Taşra’dan ve/veya Köy’den, diğer adıyla Kırsal’dan) Şehir’e yönelmiş hiçbir göçün geriye dönmediğini, döndürülemediğini göstermektedir. Yani: Bugünkü göçmenler, Varoşlar’ın ve Gettolar’ın sâkinleri, birkaç kuşak sonrasının “yerli İstanbulluları” olarak kabul edilmeli, o gözle görülmelidir. Meselâ bu satırların müellifi, ben, Bayburt eşrafından Mehmet oğlu Durmuş Hocaoğlu, Bayburt’tan İstanbul’a 1962 yılı Eylül ayında 14 yaşında bir çocuk olarak geldim; *geliş o geliş!* Vakıa hiçbir zaman Varoş veya Getto sâkini olmadım, hep Merkez’de ikamet ettim, ama daima “taşra kökenli” oldum ve asla bir “İstanbullu” olmak iddiasında da bulunmadım. Zaman-zaman ‘memleket nostaljisi’ kursam da denizlere akan nehirlerin hiçbir zaman geriye döndürülemeyeceğinin bilincindeyim. Artık biliyorum ki, 36 seneden beri içinde yaşadığım, birçok şeyinden yaka silktiğim, ilk gençlik ve gençlik yıllarımı geride

birakıp orta yaşa adım attığım bu dev şehri bırakıp ‘memleket’e dönemem. Memleket bitti! Şairin dediği gibi: “*Dönemem aynalar yolumu kesti*”. Nasıl döneyim ki! Babamın ve annemin kabirleri de burada; ben artık bu şehrin bir parçasıyım; ben, doğmadığım bu şehirde öleceğim, benim kabrim de burada olacak. Lâkin artık benim çocuklarım ‘Bayburtlu’ olmaktan uzaklaşmakta ve ‘İstanbullu’ olma yolunda mesafe kat etmektedirler, hele torunlarımın kesinlikle bu şehrin yerlisi olacağından emînim. Bu satırları okuyan herkes, lûtfen ilk önce kendisini ve sonra da en yakından tanıdıklarını şöyle bir tetkik etsin ve Yûnus’un şu sorusunu düşünsün: “*Mal sahibi, mülk sahibi / Hani bunun ilk sahibi?*”

5°: Şehir Merkezi, ya da Büyük Şehir (Metropol) her zaman şu iki özelliğe sahip olmuştur:

a°: Bir “**câzibe (çekim) merkezi**” olmak,

b°: Bir “**emme borusu**” olmak.

Büyük Şehir, etrafındaki alanı bir câzibe merkezi gibi çeker ve bir emme borusu gibi emer; çektikçe ve emdikçe daha büyür, daha kuvvetle çekme ve emme gücüne ulaşır ve şişer. Bu şişme döneminde Şehir “anomalileşir”, yani “Şehir Bilinci” yırtılır, Şehir parçalanır, geleneksel yapısı bozulur. Fakat, Şehir’in eski sakinlerini rahatsız eden bu “köylü-taşralı akını” ilânihaye sür-git devam etmez; tabî bir limiti vardır, o limite ulaşılnca, şişen Şehir durulmaya, yerli-yerine oturmaya, istikrar kazanmaya başlar ki bu, Şehir’in *yeniden oluşma* dönemindeki en önemli kısımdır. İşte, İstanbul, şu anda henüz bu istikrardan önceki “şişme dönemi”ni yaşamaktadır.

Bölüm: II

Zaman., 16.12.1998, Çarşamba., 15

6°: Büyük şehirlerin bu “câzibe” niteliği toplum filozoflarının ve sosyologların üzerinde ziyadesiyle durdukları bir husus olup birçok teorinin kurulmasına sebebiyet vermiştir. Büyük Şehir’in câzibesinin belli-başlı sebeplerini biz burada sadece kısa başlıklar halinde özetlemeye çalışacağız:

6.1°: Ekonomik câzibeler: Büyükşehirler ekonomik bakımdan câzip imkânlar sunarak Şehir-dışı’nı çekerler. Bu câzibeleri birkaç kısma ayırabiliriz:

a°: Sınaileşme: Özellikle yoğun sınaileşmenin yaşandığı ülkelerdeki câzibe budur. Türkiye, Batı veya Japonya ya da Rusya gibi yoğun bir sınaileşme süreci yaşamadığı için bu câzibe o ayarda güçlü değildir. Ancak, yine de Türkiye’nin kendi şartları muvacehesinde böyle bir câzibesinin bulunduğu aşikârdır. Hattâ, özellikle İstanbul, bütün Türkiye içerisinde *bu câzibeye en fazla sahip olan şehir* olduğu gibi aynı zamanda da *en fazla bu câzibeye sahip olan şehirdir*.

b°: Devlet rantı ve memuriyet: Bu câzibe, özellikle “devlet kasası”nın muhtelif şekillerde bir geçim ve rant kaynağı olduğu şehirlerde görülmektedir. Ankara “şişirilmiş bir memur şehri” olması hasebiyle “memurluk” konusundaki en iyi bir örnektir. Fakat “devlet rantı”nın en iyi elde edildiği şehir yine İstanbul olmaktadır.

c°: Hizmet sektörü: Yoğun bir sınaileşme yaşanmamakla beraber birçok sebepten dolayı hizmet sektörünün kuvvetli olduğu şehirler için geçerli olan bir çekim kaynağıdır. İstanbul’da çok görülen câzibelerden birisi de budur.

d°: Rant ve spekülasyon: Büyüyen Şehir’in yaratmış ve yaratacak olduğu rant ve spekülasyon imkân ve ümitleri çok önemli bir çekim alanı oluşturmaktadır. Rant ve

spekülasyonun hemen-hemen her türünün yarattığı büyük câzibe şu anda İstanbul'da çok etkin bir role sahip bulunmaktadır.

6.2°: Emniyet: Büyük şehirlerin emniyeti, Taşra'ya veya Köy'e göre iki ayrı halde farklılık arzeder:

e.1°: Kırsal, “aşîretçi-kabileci” karakterde değilse, Taşra ve Köy, Şehir'e göre daha emniyetlidir. Meselâ Bayburt, Gümüşhane gibi iller bu sınıfa girer.

e.2°: Kırsal, “aşîretçi-kabileci” karakterde ise, Taşra ve Köy, Şehir'e göre daha az emniyetlidir. Meselâ Hakkâri, Şırnak, Diyarbakır gibi iller de bu sınıfa girer.

Fakat 'Emniyet Câzibesi' bir müddetten Türkiye için özel bir önem ve anlam daha taşır olmuştur ki o da, spesifik olarak PKK terörünün hasıl etmiş olduğu güvensiz ortama karşılık, Devlet gücünün çok etkin olduğu büyük şehirlerin, can ve mal güvenliği açısından çok önemli bir câzibe merkezi haline gelmesidir. İstanbul, bu açıdan da önemli bir çekim alanı oluşturmaktadır.

6.3°: Kültür: Türkiye şartları muvacehesinde etkinliği çok az olan bir câzibe olduğu için burada detaylandırılmayacaktır.

7°: Büyük Şehir'in bu-büyümesi sadece Şehir'in câzibesinden ileri gelmez, buna “**Şehir-Dışı'nın İtmesi**” de eklenmelidir. Gerçekten de, “**Şehir'in çekmesi**” aynı zamanda “**Şehir-Dışı'nın itmesi**” ve “**Şehir'in şişmesi**” ise aynı zamanda “**Şehir-Dışı'nın zayıflaması**” demektir. Şehir-dışı'ndan Şehir'e akışta, Şehir'in câzibesi yanında Şehir-dışı'nın itmesi de önemli bir rol üstlenmekte, birçok hallerde Şehir'in çekme faktörleri ile Şehir-dışı'nın itme faktörleri çakışmaktadır. O sebeple, yukarıda Şehir'in câzibesi için sıralanan sebeplerin hemen-hemen hepsinin, tersinden okunduğunda, Şehir-dışı'nın itmesinin de sebepleri olduğu görülecektir. Meselâ, ekonomik yetmezlik ve emniyetsizlik, en büyük itme kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle Güney-Doğu illerinin verdiği göçün en mühim iki sebebi *olan ekonomi ve emniyet* faktörlerinde sadece büyük şehirlerin çekmesi değil, bu illerin *ekonomik açıdan verimsiz, emniyet açısından da güvenliksiz* olmasının tevlid etmiş olduğu itme büyük bir rol üstlenmektedir.

V. Çevre ve Göç

Periferi (Çevre, yani Varoşlar ve Gettolar) “Göç” ile oluşmaktadır. Bütün Türkiye bir “göç olgusu” ile karşı-karşıyadır. Bu Göç, genellikle Doğu'dan Batı'ya doğru olup bütün büyük şehirlerde, özellikle İstanbul'da çok büyük bir yoğunlaşma göstermektedir.

Varoşların anlaşılması, Göç'ün anlaşılmasını da zorunlu kılmaktadır.

Göç'ün olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları da vardır. Fakat, eğer bir yandan dikkatli ve hazırlıklı olunur ve diğer yandan da mâkul-dışı, aşırı bir yoğunluğa ulaşılması önlenirse, o zaman, Göç, topyekûn bir değerlendirme ile, artıları eksilerinden fazla sonuç verir bir hale dönüştürülebilir.

Bu kısa ve dar kapsamlı etüdde Göç olgusunun bütününe değil, eksileri çıkarıldıktan sonra kalan artılarına özetle temas edilecektir.

1°: Öncelikle şu iki konuda radikal bir görüş değişikliğine gidilmesi kesin şarttır:

a°: Göç olgusuna bakışta köklü bir değişikliğe gitmek, Göç'ü bir “millî felâket” gibi görme yanlışlığından kurtulmak gerekir.

b°: Varoş ve Getto insanına bakışta köklü bir değişikliğe gitmek gerekir. Şu hususu çok iyi anlamalıyız: Bu insanlar, bu şehri işgale ve istilâya, yıkmaya ve yağmalamaya yönelmiş yabancı bir ordunun askerleri değil, bu şehri 'vatanın bir parçası' kabul ederek, O'nda yurt tutmaya, geçimlerini aramaya ve bu şehrin bir parçası haline gelerek O'nu yeniden inşa etmeye yönelen, bu ülkenin, bu toprakların insanlarıdır. Dikkat edilecek olursa, Güney-

Doğu'dan hicret eden Kürt ve Arap gibi anadili Türkçe olmayan insanlarımız dahi İstanbul ve benzeri şehirlere gelmekle "lisân-ı hal" ile şunu anlatmak istemektedirler: "*Bizim başka vatanımız yok, sadece Türkiye var; bizler bu toprakların her tarafını aynı derecede vatan ittihaz etmekteyiz; Türkiye'nin her tarafı bizim için vatanıdır*".

Bu insanlara dikkat edelim ve şu gözle görelim: Onlar, 'göçmen'dirler; ama sadece 'şimdilik'! Zira onlar, birkaç nesil sonraki 'İstanbul yerlileri'nin ataları olan 'bugünkü göçmenler'dir.

Onları anlamalı ve saygı duymalıyız.

2°: Anadolu'dan Şehir'e gelen bu insanlar bir hamlede Şehir'in merkezine yaklaşmamakta, periferisine yönelmektedirler. Bu yönelme, "periferi" (çevre) dediğimiz, "**Ek-şehir**", ya da "**İkinci Şehir**" olarak da ifade edilebilecek olan "varoşlar ve gettolar"ı meydana getirmiştir.

Varoşlar ve Gettolar, Şehir'e yönelmiş göç için bir anlamda bir "**dinlenme havuzu**"dur. İktisadî faktörler açısından, Periferi'ye yerleşmedeki büyük bir etken periferinin ucuzluğudur; ancak, bunun yanında belki buna yakın ikinci bir faktör Periferi'nin "sosyo-kültürel yumuşaklığı"dır. Şehir merkezinin sosyo-kültürel ortamının bu 'yeni-kentliler' için oldukça 'sert ve ağır' olmasına mukabil, Periferi'nin 'hemşehri' iklimi daha 'yumuşak ve hafif' gelmektedir. Bu sûretle, *yeni-kentliler*, söz konusu bu dinlenme havuzlarında dinlenmekte, durulmakta, Şehir'e adapte olabilmek için Ek-Şehir'de egzersiz yapmakta ve zamanla Şehir'e yumuşak iniş yapabilmektedirler.

3°: Göç, bütün Türkiye'nin bir araya gelmesini, karışıp-kaynaşmasını, yani entegrasyonu temin etmektedir. Araştırmalar, radikal etnikçilik söylemlerinin göç olgusu neticesinde ilk önce arttığını fakat daha sonra, yerleşen ve iş tutanlar arasında eskisinden daha da alt düzlemlere indiğini göstermektedir. Bu husus, yukarıda sözünü ettiğimiz "Türkleşme" olgusuyla aynı ve özdeştir. Nitekim, Türkiye'de siyasî Kürtçülük cereyanlarını motive eden en önemli faktörlerden birisi de budur: Türkiye, göçlerle entegre olmakta ve bütünselleşmekte, ortaya bir "Bütün Türkiye" tablosu çıkmaktadır ki bu bütünselleşme ve entegrasyon, Kürtler'in, Türkiye'den ve Türkler'den ayrı ve bağımsız yaşayamayacakları ve netice itibariyle Kürt etnisitesini Türklük Potası içerisinde eriten bir süreç üretmektedir. Bu süreç normal çalıştığı, önü kesilmediği takdirde, bir bakıma "gecikmiş bir milliyetçilik" olarak da yorumlanabilecek olan Kürt etnikçilik hareketinin hayat damarlarının kuruması anlamına gelecektir. Bu durumda, siyasî Kürtçülük için tek bir şans kalmaktadır: *Ya şimdi ya hiçbir zaman!*

4°: Göç, Türkiye'ye bir "**dinamizm**" getirmektedir. Bu dinamizm, yerleşmiş şehir kültüründen farklı bir kültür üretilmesini de sağlamakta, veya en azından ona önemli katkılarda bulunmaktadır.

Yerleşmiş şehir kültürü, Devlet ile aşırı derecede iç-içe olan bir kültürdür; Devlet ile olan bu yakınlık ve ona karşı bağımlılık yüzünden, yerleşmiş şehirlilerde "*özgürlük bilinci*" yeterli seviyede tekâmül edememiştir. Yerleşmiş şehirlilerde egemen olan, "*doymuşluk, istikrar ve emniyet duygusu*"dur ve bu da onların dinamizmini zayıflatmaktadır. Buna karşılık göçmenlerde hâkim olan temel psikoloji, çoğunlukla, "*tatminsizlik, istikrarsızlık ve emniyetsizlik*"tir. Göç ederek Varoş'a veya Getto'ya yerleşenler, genellikle eğitim düzeyi ve geliri düşük insanlardır; ama, bu şehre gelirken geriye dönemeyeceklerini pek âlâ bilmektedirler, bir anlamda gemileri yakmışlardır, o sebeple de ne yapıp-edip İstanbul denen bu cangılda ayakta kalmak zorundadırlar. Bu da onları dinamik olmaya zorlamaktadır. Dikkat edilecek olursa, bu insanların bir müddet sonra Şehir'e yavaş-yavaş adapte olmaya başladıkları, âmiyâne tabiriyle "işin raconunu kaptıkları", yükselmeye ve statü kazanmada başarılı olabildikleri kolayca görülecektir. İstanbul'un asıl yerlileri, asırlardan beri

“Dersâdet’in nazlı çocukları” olmanın verdiği rehâvetle uyuşmuş, dinamizmlerini kaybetmişler ve kahır ekseriyeti itibariyle zamanla silinmişler, buna karşılık onların boşalttığı yerleri “dünkü taşralı ve köylüler” kopara-kopara almışlardır. Türkiye’nin sanayi, ticaret, siyaset ve akademi sektörlerinde önde gelen sîmaların hemen tamamı Şehir’e Taşra’dan gelen göçmenlerdir.

Şehirlere göç ederek yerleşen bu kitleler, özellikle İstanbul’da, geçimini Devlet kapısından değil kendi emeklerinden sağlamaya yönelmektedirler; bu, birçok tercih arasından seçtikleri en iyisi değildir, hemen-hemen tek tercihleridir. Bu yöneliş, ekonomik bakımdan *Devlet karşısında bağımsız* olma neticesini de hasıl etmektedir. Devlet karşısında bağımsızlık ise, açıkça, bir “özgürlük alanı” yaratılması demektir. O sebeple, şehirlerdeki bu göç olgusu, “bireyselleşme”, “bireysel teşebbüs gücünün artması”, “özgürleşme” gibi çağdaş felsefi-sosyolojik sorunların pratik, fiilî, somut gerçekleşme alanlarını yaratmaktadır. Zira, kendi emeğiyle toplumda bir yer edinme, yani “ekonomik bağımsızlık”, bu insanların kendilerinde bir ‘değer’ bulma, yani “kendilerinin değerini keşfetme” bilinci geliştirmekte ve bu da “**özgürlük bilinci**” denen şeyi doğurmaktadır. Büyük ölçüde ‘modern’ ve hattâ belki de ‘post-modern’ bir karakter taşıyan işbu *özgürlük bilinci gelişmesi*, Devlet karşısında edilgen (pasif), yani aslında ‘reâyâ’ karakterinde olan “sanki-vatandaş”tan, Devlet karşısında etken (aktif) olan “gerçek-vatandaş” a giden sürecin de motorunu oluşturmaktadır.

Yani, Varoşlu-Gettolu, Devlet karşısında pasif konumdan aktif konuma yükselmek istemektedir ve bu da Modernleşme’nin, Demokrasi’nin en temel motorlarından birisidir.

5°: Varoşlu-Gettolu, Merkez’den ve Sistem’den kopmak değil, Merkez’e ve Sistem’e girmek, Merkez’in ve Sistem’in iktisadî ve siyasî imkânlarından ve rantlarından yararlanmak istemektedir. Ancak, bunu yaparken *pasif* değil *aktif* bir toplumsal ~~bir~~ role taliptir. Bu durumu şu başlıklar altında özetleyebiliriz:

a°: İktisadî bakımdan, ağırlıklı olarak, “yiyici” değil “üretici” olmak istemektedir. Bu, salt ahlâkî endişelerden değil, başka bir yola sahip olamamaktan kaynaklanmaktadır.

b°: Siyasî bakımdan, Merkez ve Sistem tarafından tanınmak, ibra edilmek, meşrû telakki edilmek, saygı görmek istemektedir.

c°: Devlet ve devletçi-elitler tarafından “yönetilen-güdülen” değil bizzat “yöneten-güden” olmak, *sadece kendisinin sahibi ve efendisi* olmak istemektedir.

Varoşlu-Gettolu için bu saydıklarımız soyut zihinsel jimnastikler neticesinde ulaşılmış entellektüel birer değer değil, içinde yaşadığı gelişim sürecinin onları ulaştırdığı somut sonuçlardır.

6°: Varoş ve Getto insanı Batılılaşma-Batılılaştırılma sürecinden, şehirlilere nisbetle daha az etkilenmiştir, daha nuhafazakârdır ve hattâ bu *muhafazakârlık* yer-yer *tutuculuk* mertebesine kadar dahi yükselebilmektedir. Varoşlular, Şehir’e gelirken, bu kültürel yapılarıyla birlikte gelmişler, Taşra ve Köy’ü Şehir’e taşımışlardır. Ancak, getirdikleri taşralı-köylü kültürel yapıları rüekli olarak Şehir ile karşılıklı bir etkileşme içerisinde bulunmaktadır; o kültürden hem etkilenmekte, hem etkilemektedir, yani hem fail ve hem de mef’uldür. Taşra-köy orijinli olan bu insanlar Şehir’de yeni bir karakter kazanmaktadır. Onlar artık ne tam taşralı-köylü ve ne de tam şehirlidir; onlar, yarınki şehirlililerin ataları olan ‘varoşlu-gettolular’dır. Varoşlu-Gettolu, kültürünü, inancını Şehir’e taşımıştır, onları belirli bir ölçüde Şehir’de de yaşamak, açıkça bir felsefî söylem şeklinde ifade edememekle beraber onları *yeniden üreterek yaşamak*, ve kabul ve ibra ettirmek istemektedir.

Getto karakterindeki varoşlarda *içe kapanma* dolayısıyla siyasî tercihlerde sertleşme ve kemikleşme gözlemlenmekle beraber, Periferi oyları, genel bir nitelendirmeye ifade edilecek olursa, stabil ve statik değildir; Sol ile Sağ arasında kaymalar yapabilmektedir. Çok önemli ve aynı zamanda toplumsal uzlaşma ve istikrar açısından da çok sıhhatli olan bu toplumsal

davranışı Şu Şekilde tahlil edebiliriz: Varoşlu-Gettolu, özellikle Varoşlu, siyaseti bir ‘ideoloji’, bir ‘din’ gibi algılamamakta, onu, kendisine hizmet almak, kendisini isbat, ibra ve tasdik ettirmek için kendisiyle Sistem arasında bir ‘iletiŐim aracı’, bir ‘enstrüman’ olarak gormektedir. Bu, Siyaset’in en sağlıklı tanımlarından birisidir ve bu Őekildeki bir siyaset anlayıŐı, Halk’ın kollektif bilincinin hârika bir ü rünü ve ideolojilerin kalın sis perdesi altında basiretlerini kaybetmiŐ sıra-malı entellektüellere nazaran üstünlüğünü belgeleyen mümtaz bir nümûnedir.

8: Getto karakterli çevrelerde görülen bazı farklılıklar istisna tutulmak kaydıyla, Varoşlu-Gettolu, özellikle Varoşlu, Merkez’den ve Sistem’den kopmak istemediği için *isyancı* değildir. Fakat Merkez ve Sistem’e girmek ve onun imkân ve rantlarından yararlanmak isterken pasif değil aktif bir role talip olmak ve *tanınmak* istediği için *devrimci* bir karaktere sahiptir. Ancak, Merkez’in ve Sistem’in onu kendi içine almamak, pasif bir role itmek, tanımamak, “ikinci sınıf” olarak görmek, yoksaymak istemesi, *devrimcilik* karakterini *isyancılık* Őekline dönüŐtürebilir.

